

Ольга Яковлєва
(Кіровоград, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРІЇ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ЯК ОДНІЄЇ З ПРОВІДНИХ ІДЕЙ РОЗВИТКУ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАННЯ

У статті розкривається сутність неперервної професійної освіти як відносно самостійної системи, спрямованої на розширення професійних знань, задоволення власних професійних потреб та інтересів, на підвищення професійної майстерності. Автор статті акцентує увагу на досягненнях наукової школи С.Я. Батишева – О. М. Новікова у формуванні та впровадженні теорії безперервної освіти у сфері професійно-технічного навчання.

Ключові слова: *неперервна освіта, професійна педагогіка, школа Батишева-Новікова, розвиток особистості, професійно-технічне навчання.*

This article reveals the aim of Life Long Learning in professional education as a relatively independent system, directed at the spread of the professional learnings, satisfaction of professional necessities and interests, the increase of professional education. The author of the article highlights the achievements of scientific school of S.Ya. Batisheva – O. M. Novikova in forming and introducing the theory of continuous education in the field of professional technical studies.

Key words: *Life Long Learning, professional pedagogics, school of Batishev-Novikov, development of personality, professional technical studies.*

Постановка проблеми. Багатоплановість і складність проблем, що виникають сьогодні в сфері професійної освіти, призводить до необхідності виділення перспективних дослідницьких пріоритетів. До них можна віднести методологічні та теоретичні наслідки глобалізації розвитку постіндустріального суспільства з усіма похідними політичними, економічними, соціальними і культурними наслідками для системи вітчизняного народної освіти. У Законі України "Про професійно-технічну освіту" (від 10.02.1998, редакція від 05.01.2013, підстава 5498-17) обумовлено, що в сучасних соціально-економічних і політичних умовах виникає потреба у застосуванні нових підходів управління навчально-виховними закладами, пошуку ефективних форм організації навчання, наповненні навчання змістом, який би відповідав

вимогам ринкової економіки, а також створенні умов до безперервної освіти [4].

Побудова системи безперервної освіти знаходиться ще на початковому етапі. Для її подальшого розвитку потрібне серйозне наукове забезпечення.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що ідея безперервної освіти стала пріоритетною у другій половині ХХ століття, однак, її витoki сягають ще V-IV ст. до н.е. Про потребу навчатися протягом життя зазначали Конфуцій, Сократ, Аристотель, Платон, Сенека. У своїх «Листах» Сенека писав, що навчаючи, ми вчимося самі.

Вперше концептуально оформлена ідея навчання протягом життя була представлена на конференції ЮНЕСКО у 1965 році відомим теоретиком безперервної освіти Паулем Ленграндом. Він зазначив, що *«освіта і навчання повинні розширитися настільки, щоб охопити все життя індивідуума, всі вміння та всі галузі знань, щоб використати всі можливі засоби з метою забезпечення усім громадам світу розвивати себе як особистість»* [9].

У вітчизняній науці проблеми безперервної освіти педагогів представлені в роботах науковців: Лідії Даниленко, Галини Єльнікової, Віктора Олійника, Наталії Клокар, Валентини Семиченко та ін. Ця ж проблема розглядається у роботах зарубіжних дослідників: Фридеріка Тейлора, Альфреда Уайтхеда, Джона В. Робертсона Томпсона, Пауло Фрейре, Марії Монтессорі [1].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що окремих аспектів цієї проблеми вчені торкались у своїх дослідженнях, зокрема аналізу соціально-педагогічних проблем безперервної освіти (Батишев С.Я., Владиславлев А.В, Галузинський В.М., Коваль Л.Г., Майборода В.К., Мороз О.Г., Ничкало Н.Г., Олійник П.М. та ін.).

Становлення та розвиток професійно-технічної освіти вивчали Батишев С.Я., Веселов А.М., Лікарчук І.Л., Михайловська Н.В., Пузанов М.Ф та ін.; дослідження проблем управління фаховою освітою – Афанасьєв В.Г., Бокареєв В.А., Бутівченко С.В., Лікарчук І.Л., Лігоцький А.О., Ничкало Н.Г., Степанов О. та ін.; удосконаленням навчання фахівців займались Дьомін А.І.,

Зайчук В.О., Лузан П.Г., Ничкало Н.Г., Рябець В.І., Смущенко В., Ткачов Є., та ін. [4].

Психологічну готовність до впровадження безперервної освіти досліджують В. Дорохін, С.Равіков, В.Моляко, А.Проскура; мотиваційну – Е.Томас; морально-психологічну – Л.Кондрашова, С.Ніколенко, Г.Штельмах; професійну – Д.Мазоха; моральну – Є.Шевчук; професійно-педагогічну – С.Корищенко; і в цілому готовність – В.Бондар, А.Капська, І.Пастир, О.Ярошенко та інші [3].

Незважаючи на значну кількість праць, проблема формування і розвитку системи реалізації безперервної освіти на рівні країни та її регіонів є недостатньо розкритою. Більшою мірою увага науковців концентрується на питаннях змісту та форм безперервної освіти, її фінансового забезпечення, без врахування принципів комплексності, цілеспрямованості, інтегрованості та ефективності. Низка питань щодо розроблення та втілення соціально-економічних механізмів реалізації безперервної освіти не мають достатнього наукового обґрунтування. Зокрема, це стосується сутності системи безперервної освіти, обґрунтування принципів її реалізації, удосконалення механізмів реалізації безперервної освіти, моніторингу ефективності освітніх послуг [5].

Метою написання статті є дослідження сутності системи безперервної освіти та вивчення школи Батишева-Новікова як наслідок необхідності наукового розроблення окреслених питань з врахуванням сучасних перспектив соціально-економічного розвитку країни та євроінтеграційних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Безперервна освіта як один із основних глобальних викликів ХХІ століття виступає умовою всебічного розвитку особистості, засобом реалізації її здібностей, а також удосконалення раніше здобутих знань, умінь і навичок. Саме вона розв'язує комплекс завдань, спрямованих на задоволення інтересів громадян у постійному підвищенні професійного рівня відповідно до ринку праці, соціальний захист, забезпечення

потреб суспільства і держави у висококваліфікованих конкурентно-спроможних фахівцях [3].

Безперервна освіта відіграє ключову роль в економічному зростанні країни через її здатність формувати інтелектуальну складову системи наукомісткої економіки, невпинно покращувати добробут людей і нації мірою втілення нових знань. З огляду на це, розвиток системи безперервної освіти в Україні та соціально-економічних механізмів її реалізації є важливою проблемою сучасної економічної науки й практики та набуває ключового значення для національної безпеки [5].

Особливе місце в дослідженні та впровадженні системи безперервної освіти займає наукова школа заслужених діячів науки РФ С.Я. Батишева - О. М. Новікова. Вона здійснює систематичну плідну діяльність починаючи з 50-х рр. XX століття по теперішній час. Це характеризує стійкість даної наукової школи. Формування і розвиток наукової школи С.Я. Батишева -О.М. Новікова базується на наступних теоретичних положеннях:

- цілеспрямована розробка методологічних підходів до вивчення професійної педагогіки та теорії безперервної освіти;

- професійна педагогіка, теорія неперервної освіти - міждисциплінарні галузі наукового знання, які будуються на базі загальної педагогіки, філософії, психології, методології, кібернетики, теорії систем, системного аналізу, загальної теорії управління і т.д.;

- професійна педагогіка, також як і теорія безперервного освіти, охоплює всі вікові та соціальні групи учнів, всі рівні освіти в їх наступності та взаємозв'язку. І в цьому відношенні професійна педагогіка і теорія безперервного освіти значною мірою змикаються;

- професійна педагогіка, теорія неперервної освіти охоплюють всі сфери: економічні, соціальні, культурні [6].

Дані положення знайшли відображення в роботах, виконаних у рамках наукової школи. Найбільш значущими теоретичними результатами є:

1. Створення і розвиток професійної педагогіки як нової галузі наукового знання: визначені закони професійної педагогіки, створено теоретичні засади змісту професійної освіти, технологій навчання, форм і методів навчання і виховання учнів, комплексного застосування засобів навчання в навчальному процесі, управління професійним освітнім закладом та ін.;
2. Дослідження історії професійної (професійно-технічної) освіти;
3. Створення теорії розвитку професійної освіти на основі ієрархічної системи класифікацій провідних ідей;
4. Створення теорії безперервної освіти: принципів та умов реалізації ідеї безперервної освіти як однієї з провідних ідей розвитку освітніх систем у світі, теоретичних основ диверсифікації освітніх систем, побудова спадкоємного змісту професійної освіти, створення методологічних основ наступності освітнього процесу в системі безперервної освіти, створення теорії управління освітніми системами; виявлення особливостей розвитку освіти в умовах постіндустріального суспільства;
5. Створення підстав сучасної загальної всевікової педагогіки як теоретичного базису розвитку системи безперервної освіти, побудова понятійно-категоріального апарату та логічної структури педагогіки постіндустріального суспільства.

Лідерами школи є герой Радянського Союзу Сергій Якович Батишев (1915-2000 рр.) та Олександр Михайлович Новіков (1941р.).

В історію вітчизняної освіти С.Я.Батишев увійшов як творець цілого наукового напрямку - професійної педагогіки. Почавши працювати в 50х рр. ХХ ст. в системі професійно-технічної освіти, він першим заявив, що їй необхідна наукова база, що без наукового обґрунтування її розвиток буде неповноцінним. І він першим з багатьох сотень тисяч працівників профтехосвіти береться за кандидатську дисертацію. Ставши кандидатом наук, С. Я. Батишев приваблює багатьох практичних працівників системи професійно-технічної освіти, працівників галузевих міністерств і навчально-курсівих комбінатів підприємств до наукових досліджень в тій області, яка тепер називається

професійною педагогікою. Сам керує цими дослідженнями, терпляче вчить методикою педагогічних досліджень, одну за іншою організовує всесоюзні науково-практичні конференції, розширюючи коло досліджень, залучаючи все нових і нових учасників, забезпечуючи впровадження одержуваних результатів.

С. Я. Батишев домагається створення в 1964р. Всесоюзного науково-дослідного інституту професійно-технічної освіти - першої в країні наукової установи у галузі професійної освіти. Через кілька років його праці стають відомими всім працівникам профтехучилищ на всій території колишнього Радянського Союзу. Наступним великим етапом у розвитку професійної педагогіки стало створення в 1973 році, завдяки наполегливості та завзятості С. Я. Батишева, Відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти Академії педагогічних наук СРСР (Згодом Відділення професійної освіти Російської Академії освіти), яке він очолив і керував ним на протязі багатьох років. Слідом за цим у 1975р. С. Я. Батишев організовує в Казані Інститут професійно-технічної педагогіки Академії педагогічних наук СРСР (нині це Інститут педагогіки і психології професійної освіти РАО) [6].

С. Я. Батишев опублікував 36 книг, 33 брошури, більше 400 наукових статей. Найбільш відомими з його книг є: «Виробнича педагогіка» (1976), «Наукова організація навчально-виховного процесу» (1980), «Підготовка та підвищення кваліфікації робітників на виробництві» (1992), «Підготовка робітників широкого профілю» (1993), «Підготовка техніків» (1993) та ін.

Новіков О. М. протягом багатьох років був керівником Всесоюзного науково-методичного центру професійно-технічного навчання молоді. Згодом очолював Відділення базової професійної освіти РАО. В даний час працює керівником Дослідницького центру теорії неперервної освіти Інституту теорії та історії педагогіки РАО.

Автор понад 350 наукових праць з методології та теорії педагогіки, теорії та методики трудового навчання і професійної освіти, психології та фізіології праці. У їх числі - «Профтехшкола: стратегія розвитку»(1991), , «Професійна освіта Росії - перспективи розвитку» (1997), «Розвиток вітчизняної освіти»

(2005), «Постіндустріальна освіта» (2008), «Підстави педагогіки» (2010). Співавтор і співредактор підручника «Професійна педагогіка» (1997, 2000, 2010), «Енциклопедії професійної освіти» в 3-х тт. (1999), «Історії професійної освіти в Росії» (2003). Автор численних статей з проблем розвитку вітчизняної освіти в журналах «Спеціаліст», «Професійна освіта», «Народна освіта», «Педагогіка» та ін.

Дослідження, що проводилися і проводяться даної науковою школою об'єктивно можна розділити на два періоди.

Період перший - до 1988р. Дослідження зосереджувалися, в основному, на проблемах професійно-технічної освіти (нині - початкової професійної освіти), підготовки та підвищення кваліфікації робітників на виробництві, а також проблемах трудової підготовки школярів. Дослідження в той період проводилися по досить широкому спектру напрямків. У галузі професійно-технічної освіти, підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах:

- проблеми організації навчального процесу в професійних навчальних закладах;
- проблеми побудови змісту підготовки кваліфікованих робітників високої кваліфікації і широкого профілю;
- проблеми методики викладання спеціальних предметів і виробничого навчання;
- питання взаємозв'язку загальної і професійної освіти, питання політехнічної підготовки учнів профтехучилищ;
- питання виховання учнів профтехосвіти і робітників в трудових виробничих колективах.

Другий період. У 1988р. відбулося злиття трьох освітніх відомств: Міністерства освіти СРСР, Державного комітету СРСР по професійно-технічній освіті і Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти в єдиний Державний комітет СРСР по освіті. З колишніх профтехучилищ стали виростати вищі професійні училища, професійні ліцеї і коледжі. Стрімко розвивалася інтеграція

професійних навчальних закладів початкової, середньої, вищої професійної освіти. На порядок денний стало питання про побудову та розвиток системи безперервної освіти. Все це вимагало значного розширення спектру досліджень в даній науковій школі. Дослідження на другому етапі проводяться по наступним великим напрямками.

- **безперервна освіта:** розробка теоретико-методологічних основ безперервної освіти, розвиток багаторівневих освітніх (науково-освітніх, науково-навчально-виробничих) комплексів, проблеми побудови змісту, форм, методів, засобів навчання і виховання учнів у системі безперервної освіти - акад. РАО Новиков О.М., член-кор. РАО Батишев А.С., доктора пед. наук Єрмоленко В.А., Зорін І.В., Кальней В.А., Крупченко А.К., Орешкина, А.К., Рожков М.І., Старииков І.М. (Україна), Фірсов Г.А. та інші дослідники.

- **післядипломна освіта:** освіта дорослих, розвиток професійної кар'єри, корпоративне навчання та корпоративні університети, професійне навчання незайнятого населення, розвиток бізнес-освіти і т.д.

- розвиток інноваційних форм освітнього процесу в **системі безперервної освіти:** концентроване навчання; відкрите навчання; дистанційна освіта; інноваційна діяльність освітніх установ та освітніх систем, забезпечення їх сталого розвитку; розвиток ремісничого освіти, вищого робочого освіти і т.д.: доктора пед. наук Деражні Ю.Л., Єрмоленко В.А., Зіновкіна М.М., Ібрагімова Е.М., Ломакіна Т.Ю., Стайн Г.Н., Щенніков С.А. та ін.

- **розвиток регіональних систем безперервної освіти,** розвиток соціального партнерства, теорія управління освітніми системами, оцінка якості освіти: член-кор. РАН Новиков Д.А., доктора пед. наук Єрмоленко В.А., Логінов В.М., Ломакіна Т.Ю. та ін.

Результати наукових досліджень членів школи опубліковані в десятках книг: монографій, підручників, посібників та т.д., які мають, як правило, великі тиражі, розходяться по всій території Російської Федерації і за кордоном; в тисячах статей, опублікованих у центральних та регіональних журналах: «Народна освіта», «Педагогіка», «Шкільні технології», «Світ освіти - освіту у

світі», «Спеціаліст», «Професійна освіта», «Вища освіта в Росії» і багатьох, багатьох інших, у збірниках наукових праць, матеріалах конференцій тощо. Багато опублікованих матеріалів викладені в Інтернеті.

Члени школи щорічно беруть участь в організації та проведенні десятків міжнародних, всеросійських, міжрегіональних та регіональних наукових і науково-практичних конференцій. Починаючи з 2007 р. щорічно проводяться Міжнародні Батишевські читання (в Росії і на Україні). Регулярно проводяться під егідою ЮНЕСКО (Міжнародний центр освітніх систем ЮНІВОК), Міжнародні конференції з проблем безперервної освіти [6].

Висновки. Отже, питання безперервної освіти привертає все більшу увагу наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників. Це зумовлено тим, що в сучасному світі знання змінюються швидше, ніж покоління, а здатність приймати правильні рішення на основі отриманих знань і надалі становлять проблему як для випускника школи, так і коледжу, вищого навчального закладу тощо [1]. Кожна член сучасного інформаційного суспільства потребує безперервного оновлення та поповнення знань. Ці фактори спричинили потребу створення системи освіти протягом життя, а у зв'язку з цим і вдосконалення системи професійно-технічної освіти. Як бачимо, сутність безперервної освіти базується на розвитку людини як особистості, суб'єкта діяльності та спілкування впродовж усього життя і забезпечення цього розвитку за рахунок зняття вікових, соціальних та організаційних обмежень [1].

Перспективи подальших досліджень полягають у більш детальному вивченні міжнародного досвіду з питання безперервного навчання з метою запозичення та впровадження передових ідей у систему української професійно-технічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук І. Безперервна освіта педагога [Електронний ресурс] / Ірина Андрощук // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал. – 2010. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2010_1/Androsch.pdf.
2. Батышев С.Я. Профессиональная педагогика. Учебник для студентов, обучающихся по педагог

3. ическим специальностям и направлениям. Под ред. Батышева С.Я., Новикова А.М. Издание 3-е, переработанное. М.: Из-во ЭГВЕС, 2009 г., - 456 с.
4. Гносеологічний аналіз поняття готовності особистості до безперервної освіти (реферат з педагогіки) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-13326-1.html>
5. Іщенко Т. Д. Педагогічні умови організації фахового навчання в системі безперервної освіти агропромислового комплексу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Т.Д. Іщенко; Нац. аграр. ун-т. — К., 2000. — 21 с. — укр.
6. Кашуба О. М. Формування і розвиток системи реалізації безперервної освіти: дис. на здобуття наукового ступеня канд. економічних наук: 08.00.07/ Кашуба Ольга Михайлівна. – Львів, 2012. – 287 с.
7. Наукова школа С.Я. Батишева - О. М. Новікова «Професійна педагогіка – теорія безперервної освіти». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.itiprao.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=248%3A2012-10-13-14-09-40&catid=50%3A2012-10-13-13-30-36&Itemid=63

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Яковлева Ольга Миколаївна – аспірант кафедри фізики та методики її викладання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, викладач фізики та астрономії державного навчального закладу «Вище професійне училище №9 м. Кіровоград», член лабораторії дидактики фізики Інституту педагогіки НАПН України.